

Seznam příloh

Příloha 1 Učebnice etické výchovy

Příloha 2 Vzdělávací obsah vzdělávacího oboru etická výchova na 1. stupni ZŠ

Příloha 3 Průřezová témata, Etická výchova 1. ročník

Příloha 4 Průřezová témata, Etická výchova 2. ročník

Příloha 5 Průřezová témata, Etická výchova 3. ročník

Příloha 6 Průřezová témata, Etická výchova 4. ročník

Příloha 7 Průřezová témata, Etická výchova 5. ročník

Příloha 8 Ukázka informovaného souhlasu pro zákonné zástupce dětí

Příloha 9 Otázky k rozhovoru se skupinami žáků

Příloha 10 Otázky k rozhovoru s učiteli a výchovným poradcem

Příloha 11 Ukázka přepisu rozhovoru _Jan (U2)

Příloha 12 Zásady pro bezpečný a efektivní průběh triády

Příloha 13 Ukázka vyplněného pozorovacího archu_ZŠ 1, Střípky

Příloha 14 Codebook

Příloha 15 Shrnující protokol sledovaný případ č. 1_ZŠ, Střípky

Příloha 16 Shrnující protokol sledovaný případ č. 2_ZŠ, Tradiční

Příloha 17 Charakteristika sledovaných případů v kategoriích kompletnosti podpory učení prosociálního chování

Příloha 18 Dotazník Naše třída, MCI (autor J. Lašek)

Příloha 19 Ukázka vyhodnocení dotazníku MCI, ZŠ_1, Střípky

Příloha 20 Postupka řešení problémového chování ve sledované škole ZŠ_1, Střípky

Příloha 21 Pravidla na přestávku sestavená na školním sněmu ve sledované škole ZŠ_1, Střípky

Příloha 22 Cyklický proces působení na prosociální chování ve třídním kolektivu podle učitelů na sledované škole ZŠ_1 Střípky

Příloha 23 Přehledová charakteristika sledovaných případů ZŠ_1, Střípky a ZŠ_2, Tradiční

Příloha 1 Učebnice etické výchovy

<i>Nakladatelství</i>	<i>Autor</i>	<i>Název</i>
Práce	Dufková Ilona, Novotná Hana, Špačková Eva	EV pro 1. a 2. ročník ZŠ
Albra	Dufková Ilona, Novotná Hana, Špačková Eva	Metodické pokyny doplňující pracovní učebnici EV 1
Edika	Lunerová Jitka, Svobodová Monika, Štěrba Radim	EV pro 2. stupeň ZŠ
Fraus	Vymětal Jiří, Drábková Blanka, Havlíková Dagmar	EV, pracovní učebnice pro 2. stupeň ZŠ
Fraus	Drábková, Havlíková	EV, příručka pro učitele
Alter	Bradáčová L.	Lidé kolem nás 4 – Etika
Alter	Bradáčová L.	Lidé kolem nás 5 – Etika
Radost ze školy		EV, pracovní sešit pro 5. třídu
Luxpress	Lenz Ladislav, Olga Křižová	EV, Metodický materiál 1
Luxpress	Lenz Ladislav, Ivanová Eva	EV, Metodický materiál 2
Luxpress	Lenz Ladislav, Ivanová Eva	EV, Metodický materiál 3
Gaudeamus	Švarcová Eva, Dobiáš Václav	EV a fragmenty 2. světové války
Práce, Albra	Novotná, Špačková	EV 2, Učebnice pro 3. – 5. roč. ZŠ
Práce, Albra	Dufková, Novotná, Špačková	EV, Učebnice pro 1. a 2. ročník ZŠ
AT Publishing	Křižová Olga	EV pre ZŠ
Muta Bene	Kol. autorů	Etika pro 5. a 6. ročník ZŠ
Etická výchova o.p.s.	Plachá, Koutská	Etická výchova pro 1.-3. roč. Pracovní listy
Etická výchova o.p.s.	Trčková, Zemanová	Etická výchova pro 4. -5. roč. učebnice
Etická výchova o.p.s.	Trčková, Zemanová	Etická výchova pro 4. -5. roč. Pracovní listy
Etická výchova o.p.s.	Navrátilová, Brychtová, Matějcová	Etická výchova pro 6. -7. roč. učebnice
Etická výchova o.p.s.	Navrátilová, Brychtová, Matějcová	Etická výchova pro 6. -7. roč. Pracovní listy
Etická výchova o.p.s.	Ginterová, Hajdinová	Etická výchova pro 8. -9. roč. učebnice

Etická výchova o.p.s.	Ginterová, Hajdinová	Etická výchova pro 8. - 9. roč. Pracovní listy
EF ČR + NIDV ke stažení V rámci projektu CZ.1.07/1.1.00/26.0114 Etická výchova a učebnice	Trčková, Zemanová	Etická výchova pro 4. – 5. roč. e-učebnice
EF ČR + NIDV ke stažení V rámci projektu CZ.1.07/1.1.00/26.0114 Etická výchova a učebnice	Navrátilová, Brychtová, Matějcová	Etická výchova pro 6. – 7. roč. e-učebnice
EF ČR + NIDV ke stažení V rámci projektu CZ.1.07/1.1.00/26.0114 Etická výchova a učebnice	Ginterová, Hajdinová	Etická výchova pro 8. – 9. roč. e-učebnice
EF ČR + NIDV ke stažení V rámci projektu CZ.1.07/1.1.00/26.0114 Etická výchova a učebnice	Trčková, Zemanová	Etická výchova pro 4. – 5. roč. e – Pracovní listy
EF ČR + NIDV ke stažení V rámci projektu CZ.1.07/1.1.00/26.0114 Etická výchova a učebnice	Navrátilová, Brychtová, Matějcová	Etická výchova pro 6. – 7. roč. e – Pracovní listy
EF ČR + NIDV ke stažení V rámci projektu CZ.1.07/1.1.00/26.0114 Etická výchova a učebnice	Ginterová, Hajdinová	Etická výchova pro 8. – 9. roč. e – Pracovní listy
Computer Media	Motyčka, Macháčková, Dojčanová, Dvořáková, Řezníčková, Kutálková, Flídrová, Pachelová	Osobnostní a etická výchova pro střední školy učebnice učitele
Computer Media	Motyčka, Macháčková, Dojčanová, Dvořáková, Řezníčková, Kutálková, Flídrová, Pachelová	Osobnostní a etická výchova pro střední školy, 1
Computer Media	Motyčka, Macháčková, Dojčanová, Dvořáková, Řezníčková, Kutálková, Flídrová, Pachelová	Osobnostní a etická výchova pro střední školy, 2

Příloha 2 Vzdělávací obsah vzdělávacího oboru etická výchova na 1. stupni ZŠ

Očekávané výstupy – 1. období

EV-3-1-01 žák si osvojí oslovování křestními jmény, používání vhodných forem pozdravu, naslouchání, dodržování jednoduchých komunikačních pravidel ve třídě, poděkování, omluvu, přiměřenou gestikulaci

EV-3-1-02 se podílí na vytváření společenství třídy prostřednictvím dodržování jasných a splnitelných pravidel

EV-3-1-03 si osvojí základní vědomosti a dovednosti pro vytvoření sebeúcty a úcty k druhým

EV-3-1-04 zvládá prosociální chování: pomoc v běžných školních situacích, dělení se, vyjádření soucitu, zájem o spolužáky

EV-3-1-05 vyjadřuje city v jednoduchých situacích EV-3-1-06 využívá prvky tvořivosti při společném plnění úkolů

EV-3-1-07 reflektuje situaci druhých a adekvátně poskytuje pomoc Očekávané výstupy – 2. období žák

EV-5-1-01 reflektuje důležitost prvků neverbální komunikace, eliminuje hrubé výrazy z verbální komunikace, zvládá položit vhodnou otázku

Očekávané výstupy – 2. období

EV-5-1-02 žák si uvědomuje své schopnosti a silné stránky, utváří si pozitivní sebehodnocení

EV-5-1-03 se dokáže těšit z radosti a úspěchu jiných, vyjadřuje účast na radosti i bolesti druhých, pozitivně hodnotí druhé v běžných podmínkách

EV-5-1-04 identifikuje základní city, vede rozhovor s druhými o jejich prožitcích, na základě empatického vnímání přemýšlí nad konkrétní pomocí

EV-5-1-05 jednoduchými skutky realizuje tvořivost v mezilidských vztazích, především v rodině a v kolektivu třídy

EV-5-1-06 iniciativně vstupuje do vztahů s vrstevníky, dokáže rozlišit jejich nabídky k aktivitě a na nevhodné nabídky reaguje asertivně

Učivo

1. ZÁKLADNÍ KOMUNIKAČNÍ DOVEDNOSTI

komunikace při vytváření výchovného kolektivu – představení se, vytvoření základních komunikačních pravidel kolektivu, zdvořilost, otevřená komunikace

základní prvky verbální komunikace v mezilidských vztazích – pozdrav, otázka, prosba, poděkování, omluva

základy neverbální komunikace – seznámení se s možnostmi neverbální komunikace, postoje těla, mimika, zrakový kontakt, gesta, podání ruky

komunikace citů – identifikace, vyjádření a usměrňování základních citů, pocity spokojenosti, radosti, sympatie, smutku, obav a hněvu

2. POZITIVNÍ HODNOCENÍ SEBE A DRUHÝCH

sebepečení – sebepoznání, sebehodnocení, sebepřijetí, sebe prezentace, sebeovládání, podpora sebeoceňování

pozitivní hodnocení druhých – v běžných podmínkách projevení pozornosti a laskavosti, vyjádření uznání, účinnost pochvaly, přepisování pozitivních vlastností druhým, správná reakce na pochvalu

akceptace druhého – zážitek přijetí pro každého žáka, nácvik přátelského přijetí, umění odpustit, pomocí empatie předpokládat reakci druhých

3. TVOŘIVOST A ZÁKLADY SPOLUPRÁCE

tvořivost v mezilidských vztazích – vytváření prožitků radosti pro druhé, společné plnění úkolů, zbavování se strachu z neznámého řešení úkolu a z tvořivého experimentování

schopnost spolupráce – radost ze společné činnosti a výsledku, vyjádření zájmu, základní pravidla spolupráce

elementární prosociálnost – darování, ochota dělit se, povzbuzení, služba, vyjádření soucitu, přátelství

4. ZÁKLADY ASERTIVNÍHO CHOVÁNÍ

iniciativa – ve vztahu k jiným lidem, hledání možnosti, jak vycházet s jinými lidmi v rodině, ve třídě, mezi vrstevníky, iniciativa nepřijata jinými, zpracování neúspěchu

asertivní chování – rozlišování mezi nabídkami druhých, schopnost odmítnutí nabídky k podvodu, krádeži, pomlouvání, zneužívání návykových látek a sexuálnímu zneužívání (RVP ZV, 2010)

Příloha 3 Průřezová témata, Etická výchova 1. ročník

učivo	průřezová témata	očekávané výstupy
představení se, oslovování křestními jmény	OSV – osobnostní rozvoj – sebepoznání a sebepojetí – moje vztahy k druhým lidem OSV – sociální rozvoj – poznávání lidí	žák poznává své spolužáky ve třídě, všímá si růzností mezi sebou a druhými a také vzájemných shod, své spolužáky oslovuje křestním jménem
základní komunikační pravidla, vhodná forma pozdravu, tykání, vykání	OSV – sociální rozvoj – mezilidské vztahy, pohled na svět očima druhého, komunikace v různých situacích OSV – sociální rozvoj, komunikace	žák vhodným způsobem zdraví osoby ve svém okolí, rozlišuje vykání a tykání, zdokonaluje průběžně různé způsoby svého komunikačního chování, odečítá informace z řeči těla, zvuků i slov
třídní pravidla rozhovoru – naslouchání, počkání, právo mluvit i zdržet se, diskrétnost	OSV – osobnostní rozvoj – seberegulace a sebeorganizace – cvičení sebekontroly, sebeovládání OSV – sociální rozvoj – vzájemné poznávání ve skupině, péče o dobré vztahy OSV – sociální rozvoj, komunikace	žák vnímá důležitost pravidel, dodržuje jednoduchá pravidla komunikace, umí se přihlásit o slovo, neskáče do řeči druhým osobám žák pečuje o vztahy s druhými lidmi
prosba, omluva, poděkování	OSV – sociální rozvoj – komunikace v různých situacích, řeč těla, zvuků a slov	žák umí vyjádřit poděkování, umí se omluvit, poprosit, s osobami ve svém okolí dodržuje pravidla efektivní vzájemné komunikace
verbální a neverbální komunikace – úsměv, podání ruky, zrakový kontakt, mimika	OSV – rozvoj schopností poznávání OSV – sociální rozvoj, komunikace	žák zdokonaluje své smyslové vnímání, vnímá rozdíly ve výrazu tváře a postoje mluvčího
vyjádření pocitů – radost, smutek, hněv	OSV – rozvoj schopností poznávání	žák poznává své vlastní empatické schopnosti, vyjádří své emoce (šťěstí, nešťěstí, radost, smutek, klid, rozčilení, strach)
respektování práce ve skupině, pomoc, spolupráce	OSV – rozvoj schopností poznávání MKV – lidské vztahy OSV sociální rozvoj kooperace a kompetice	žák rozpoznává a ovlivňuje své soustředění žák si osvojuje základní formy spolupráce žák poznává své dovednosti komunikace v týmu, poznává silné a slabé stránky osobnosti
moje rodina	OSV – mezilidské vztahy	žák si osvojuje dovednosti k vytvoření úcty v rodině

	OSV – sociální rozvoj, komunikace	žák vyjádří, jak sám sebe vnímá v rámci rodiny žák zdokonaluje průběžně různé způsoby svého komunikačního chování
vhodné a nevhodné chování, potřeba pravidel	OSV – morální rozvoj – hodnoty, postoje	žák vnímá důležitost pravidel žák poznává prvky morálního jednání
dramatizace: Co bys dělal, kdyby...	OSV – osobnostní rozvoj, rozvoj schopností poznávání OSV – psychohygiena OSV – morální rozvoj – řešení problémů a rozhodovací dovednosti	žák používá myšlenkové postupy řešení problémů žák popíše, na koho se obrátí v případě obtíží, na které sám nestačí žák se podílí na řešení problémů, hledá různé možnosti řešení, vyhodnocuje účinnost jednotlivých řešení

Zdroj: RVP ZV, 2010

Příloha 4 Průřezová témata, Etická výchova 2. ročník

učivo	průřezová témata	očekávané výstupy
komunikace se spolužáky, učiteli, zaměstnanci školy, pravidla rozhovoru, třídní pravidla	VDO – občanská společnost a škola OSV – sociální rozvoj, poznávání lidí OSV – sociální rozvoj, komunikace	žák na platném řádu školy rozpozná konkrétní pravidla a chápe jejich smysl, posoudí, zda je chování ve třídě v souladu s dohodnutými pravidly žák si všímá růzností mezi sebou a druhými a také vzájemných shod, vysvětlí výhody odlišností a jedná tak, aby byly odlišnosti ve skupině pozitivně využity žák odečítá informace z řeči těla, zvuků i slov, vysílá informace souladu se záměrem svého sdělení
řeč těla, gesta, mimika, pantomima	MKV - multikulturalita	žák v komunikaci s ostatními naslouchá, respektuje jejich pocity a názory, váží si jejich zkušeností a osobních prožitků žák zdokonaluje své smyslové vnímání, vnímá rozdíly ve výrazu tváře a postoje mluvčího
ochota pomoci	OSV – osobnostní rozvoj, seberegulace a sebeorganizace VDO – formy participace občanů v politickém životě	žák je ochotný pomoci ku prospěchu druhým žák prokazuje aktivní a iniciativní přístup při spolupráci s ostatními a při pomoci druhým
předsudky	OSV – morální rozvoj, řešení problémů a rozhodovací dovednosti VMEGS – Evropa a svět nás zajímá, Jsme Evropané	žák charakterizuje problémy v oblasti předsudků žák rozpozná stereotypy a předsudky ve svém okolí a usiluje o jejich odbourání, podporuje a vytváří harmonické mezilidské vztahy
ohled na druhé	MKV – multikulturalita MKV – lidské vztahy	žák používá rozličné komunikační dovednosti nejen pro vyjadřování svých myšlenek a pocitů, ale i pro výměnu a získávání informací, nepoužívá výrazy, které zesměšňují či urážejí druhé žák si osvojuje zásady slušného jednání a chování mezi lidmi, uvědomuje si jejich význam pro harmonický rozvoj osobnosti vzhledem k třídnímu kolektivu a mimoškolnímu setkávání s jinými

		lidmi, zejména z jeho nejbližšího okolí
tolerance	MKV – lidské vztahy	žák rozlišuje projevy netolerantního chování k jakémukoli druhu odlišnosti ve společnosti
dělení se, dar	MKV – lidské vztahy	žák se učí rozdělit se a obdarovávat žák není lhostejný k problémům druhých, je ochotný pomoci, chová se nezištně žák popíše a vystihne způsob života v rodinách svých kamarádů, spolužáků či v rámci sousedských vztahů (oslavy svátků, narozenin, rodinné vazby apod.)
vlastnosti (pozitivní, negativní)	OSV – osobnostní rozvoj, sebepoznání a sebepojetí OSV – osobnostní rozvoj, kreativita	žák rozpoznává dobré a špatné vlastnosti žák poznává a charakterizuje své osobní vlastnosti, např. rysy své osobnosti, využívá prakticky různé zdroje informací o sobě, např. vlastní úvahy, zpětné vazby žák využívá svých kreativních schopností k obohacení mezilidských vztahů, v nichž žije
uznání	OSV – morální rozvoj, hodnoty, postoje, praktická etika	žák vyjádří vděčnost, uznání, pochvalu, uvědomuje si účinnost pochvaly žák popíše svůj žebříček hodnot
sebehodnocení	MKV – kulturní diference	žák vyjádří své pocity v situaci, kdy je okolím (kamarády, spolužáky) vnímán jinak, než jak se vnímá sám; zformuluje možné (pravděpodobné) důvody, proč tomu tak je žák si uvědomuje své schopnosti a silné stránky, utváří si své pozitivní sebehodnocení

Zdroj: RVP ZV, 2010

Příloha 5 Průřezová témata, Etická výchova 3. ročník

učivo	průřezová témata	očekávané výstupy
třídní smlouva (jak se chovat, aby nám bylo ve třídě a ve škole dobře)	OSV – sociální rozvoj, poznávání lidí VDO – občanská společnost a škola	žák poznává své spolužáky ve třídě, poznává svůj způsob vnímání druhých lidí žák popíše náplň činnosti třídní samosprávy (povinností, odpovědností, práva, kompetence), aktivně se podílí na návrhu pravidel pro život třídy a práci ve skupině, posoudí, zda je chování ve třídě v souladu s dohodnutými pravidly
problém a možnosti jeho řešení	VDO – formy participace občanů v politickém životě OSV – morální rozvoj, řešení problémů a rozhodovací dovednosti	žák sdělí, na koho a jakým způsobem se obrátit v krizových situacích v případech zjevného bezpráví a nespravedlnosti žák vysvětlí obvyklé příčiny vzniku osobních nebo vztahových problémů, podílí se na řešení problémů ve třídě
pochvala (vyjádření a přijímání pochvaly)	OSV – morální rozvoj, hodnoty, postoje, praktická etika	žák vyjádří vlastní pozitivní hodnocení žák vyjádří rozdíl mezi pochvalou a kritikou
konflikt (vhodné chování během konfliktu, jak předejít konfliktu), reakce na krizové situace, umění říct NE	OSV – osobnostní rozvoj, psychohygiena VDO – principy demokracie jako formy vlády a způsobu rozhodování OSV – sociální rozvoj, komunikace OSV – morální rozvoj, řešení problémů a rozhodovací dovednosti	žák předchází vlastním stresům, frustracím, psychickým zátěžím apod. žák zaujímá otevřený a společensky přijatelný postoj ke konfliktům, nevyhýbá se jejich řešení a aktivně k tomuto postoji přispívá žák zdvořile vyjádří své pocity a přání žák vysvětlí, co považuje za životní (osobní, vztahové) problémy
zátěžové situace (ve škole, v rodině)	OSV – osobnostní rozvoj, rozvoj schopností poznávání OSV – morální rozvoj, řešení problémů a rozhodovací dovednosti	žák používá pro sebe osobně výhodné strategie poznávání a učení, k tomu využívá znalost osobních psychických předpokladů k učení žák vysvětlí obvyklé příčiny vzniku osobních nebo vztahových problémů, reflektuje, analyzuje a případně charakterizuje své problémy v těchto oblastech

zvládání školních povinností	OSV – osobnostní rozvoj, seberegulace a sebeorganizace	žák při plánování rozlišuje nutné a možné, plánuje studium a učení, charakterizuje své životní cíle žák využívá pohybovou činnost jako prevenci únavy při učení žák si uvědomuje vliv stresových situací na své zdraví žák řeší modelové situace stresových situací, vyjadřuje svůj přístup a zdůvodňuje řešení
spolupráce	OSV – sociální rozvoj, kooperace a kompetice MKV – kulturní diference	žák usiluje o to, aby získal pozitivní postoj ke spolupráci, poznává, rozvíjí a využívá své dovednosti komunikace v týmu, řešení konfliktů a dovednosti organizace práce týmu žák poznává, rozvíjí a využívá své osobní možnosti a sociální dovednosti uplatnitelné v situacích soutěže, respektuje etická pravidla spolupráce i soutěžení a uplatňuje je ve svém jednání žák objasní potřebu spolupráce s vrstevníky, a to bez ohledu na jejich odlišnost (věkovou, sociokulturní, etnickou, náboženskou a jinou)
práva povinnosti dětí	OSV – sociální rozvoj, mezilidské vztahy VDO – formy participace občanů v politickém životě	žák respektuje svým chováním práva druhých lidí, postaví se za vlastní práva, uvažuje o vztazích ve své třídě, napomáhá jejich zlepšení nebo udržení jejich kvalit
sebepojetí (na co myslíš, čím se zabýváš, o čem přemýšlíš, co děláš rád, koho máš rád...)	OSV – morální rozvoj, hodnoty, postoje, praktická etika	žák popíše svůj žebříček hodnot, identifikuje postoje a hodnoty jiných lidí prostřednictvím jejich promluv a chování
pozitivní hodnocení sebe	OSV – osobnostní rozvoj, psychohygiena MDV – vnímání autora v mediálních sděleních	žák hodnotí své činy z pozitivního hlediska žák předchází vlastním stresům, usiluje o pozitivní vyladění mysli žák vyjádří, kdo by mohl být jeho vzorem z literatury a proč

Zdroj: RVP ZV, 2010

Příloha 6 Průřezová témata, Etická výchova 4. ročník

učivo	průřezová témata	očekávané výstupy
přátelství, dobré stránky spolužáků, hledání společných charakteristik žáků (v čem jsme stejní, v čem jsme jiní)	OSV – sociální rozvoj, poznávání lidí OSV – sociální rozvoj, mezilidské vztahy	žák si všímá růzností mezi sebou a druhými a také vzájemných shod, vysvětlí výhody odlišností a jedná tak, aby byly odlišnosti ve skupině pozitivně využity žák uvažuje o vztazích ve vlastní třídě, napomáhá jejich zlepšení nebo udržení jejich kvalit
tolerance	MKV – lidské vztahy OSV – sociální rozvoj, poznávání lidí	žák si osvojuje si zásady slušného jednání a chování mezi lidmi, uvědomuje si jejich význam pro harmonický rozvoj osobnosti vzhledem k třídnímu kolektivu a mimoškolnímu setkávání s jinými lidmi, zejména z jeho nejbližšího okolí žák poznává své spolužáky ve třídě, poznává a reflektuje svůj způsob vnímání druhých lidí
fair play	OSV – sociální rozvoj, kooperace a kompetice	žák vysvětlí podstatu a smysl spolupráce, soutěže a individuální práce, respektuje etická pravidla spolupráce i soutěžení a uplatňuje je ve svém jednání žák si uvědomuje důsledky lži
respekt (k sobě navzájem, – respekt mezi chlapci a dívkami, k dospělým, k majetku)	OSV – respekt mezi chlapci a dívkami	žák respektuje osobu jiného pohlaví, její zájmy, potřeby, hodnoty, cíle žák respektuje majetek jiných osob, o svěřený majetek se stará a pečuje, zabraňuje jeho poškození nebo ztrátě
zodpovědnost	OSV – osobnostní rozvoj, sebepoznání a sebepojetí EV – odpovědnost k životnímu prostředí (ekologická, ekonomická, vědeckotechnologická)	žák si uvědomuje, že jeho rozhodnutí může ovlivnit i jeho okolí žák nachází možnost, jak chránit přírodu a životní prostředí, chápe odpovědnost za své chování
rodina, sourozenecké vztahy, sourozenecká rivalita, žárlivost	OSV – sociální rozvoj, mezilidské vztahy	žák pečuje o své vztahy s druhými lidmi, vysvětlí a využívá chování podporující dobré vztahy, reflektuje vlastní empatičnost, pokouší se podívat na svět též očima druhého

hodnoty (co chceme a co opravdu potřebujeme)	OSV – morální rozvoj – analýza vlastních i cizích postojů a hodnot a jejich projevů v chování lidí OSV – morální rozvoj, hodnoty, postoje, praktická etika	žák popíše svůj žebříček hodnot, identifikuje postoje a hodnoty jiných lidí prostřednictvím jejich promluv a chování,
empatie (vcítění do problému ostatních)	OSV – osobnostní rozvoj, rozvoj schopností poznávání	žák poznává vlastní empatické schopnosti, popíše a používá myšlenkové postupy řešení problémů žák se snaží vidět situaci z druhé strany
svědomí	OSV – osobnostní rozvoj – sebepoznání a sebepojetí – můj vztah k sobě samému OSV – morální rozvoj, hodnoty, postoje, praktická etika	žák jedná v souladu s etickými pravidly, dodržuje zákony, pomáhá druhým, podporuje je, v životních situacích se rozhoduje se zřetelem k mravnímu rozměru
vliv medií a počítačových her na chování	OSV – psychohygienu – dobrá organizace času MV – media jako zdroj informací, kvalitní zábavy a naplnění volného času MV – fungování a vliv médií ve společnosti	žák na konkrétních příkladech vysvětlí rozdíl mezi reálným a virtuálním světem (přímá komunikace vs. virtuální komunikace, např. spolužáci vs. virtuální přátelé), uvede rizika spojená s uveřejňováním informací a fotografií o sobě a svých blízkých na různých komunikačních sítích, chápe význam ochrany osobních údajů a chová se podle toho žák rozezná pozitivní a negativní vlivy hraní počítačových her na psychiku člověka

Zdroj: RVP ZV, 2010

Příloha 7 Průřezová témata, Etická výchova 5. ročník

Učivo	průřezová témata	očekávané výstupy
lidské vlastnosti, povahové rysy	OSV – sociální rozvoj – poznávání lidí – rozvoj pozornosti vůči odlišnostem a hledání výhod v odlišnostech	žák rozlišuje mezi idolem a vzorem žák posuzuje jednání lidí z hlediska etických norem a svědomí žák si uvědomuje své vlastní kvality a kvality svých spolužáků a blízkých
pravidla telefonování, kyberšikana	OSV – osobnostní rozvoj, sebepoznání a sebepojetí OSV – sociální rozvoj, mezilidské vztahy OSV – sociální rozvoj, komunikace	žák vyhledává pomoc při osobních krizích žák respektuje svým chováním práva druhých lidí žák používá efektivní komunikační způsoby a strategie
řešení konfliktů, sebekontrola	OSV – osobnostní rozvoj – rozvoj schopností poznávání – řešené problémů OSV – osobnostní rozvoj – psychohygiena – sociální dovednosti pro předcházení konfliktů OSV – morální rozvoj, řešení problémů a rozhodovací dovednosti	žák rozlišuje vhodné a nevhodné chování při řešení konfliktů žák vyjádří, jak sám sebe vnímá žák aplikuje efektivní strategie řešení problémů ve svém životě, podílí se na řešení problémů ve třídě
chyby v komunikaci, vulgární a neslušná slova, sebeovládání, provokace	OSV – osobnostní rozvoj – sebeorganizace a seberegulace – regulace vlastního jednání a prožívání	žák si uvědomuje, jaká slova používá při komunikaci s druhými osobami, jaký dopad jeho slova a jednání mohou mít
přiměřená reakce na kritiku	OSV – osobnostní rozvoj – sebepoznání a sebepojetí – moje psychika OSV – osobnostní rozvoj – psychohygiena – dovednost zvládání stresových situací OSV – morální rozvoj, řešení problémů a rozhodovací dovednosti	žák rozpoznává vlastní reakce na kritiku, popíše postupy zvládání stresů, zátěží apod., uplatňuje pro sebe vhodné strategie zvládání zátěží, popíše, kam se obrátit pro pomoc v případě, že na potíže jedinec sám nestačí žák rozpoznává své jednání, myšlení a prožívání v situacích řešení problémů
význam solidarity, zodpovědnost za své činy, práva a povinnosti občanů, pomoc handicapovaným lidem, empatie	VDU – občan, občanská společnost a stát – práva a povinnost, odpovědnost za své činy OSV – osobnostní rozvoj, rozvoj schopností poznávání	žák dodržuje stanovaná pravidla a plní si své povinnosti žák poznává vlastní empatické schopnosti žák respektuje individuální potřeby lidí

význam pravidel a zákonů pro fungování společnosti	VDO – formy participace občanů v politickém životě	žák sdělí, na koho a jakým způsobem se obrátit v krizových situacích v případech zjevného bezpráví a nespravedlnosti, seznámí se s konkrétními způsoby vyjádření podnětů, kritiky, nesouhlasu, protestu jako demokratického prostředku prosazování zájmů (určité skupiny, zdůvodní povinnost respektovat příslušné autority v jejich kompetenci rozhodování (rodiče, škola – školní řád, stát – dopravní předpisy apod.)
zkušenosti z cestování – život dětí v jiných zemích	VMEGS – Evropa a svět nás zajímá	žák uvede příklady svých vlastních zkušeností z cestování a setkávání se s lidmi z odlišného sociokulturního prostředí
porozumění hodnotám naší kultury, respektování hodnot jiných zemí	MKV – smysl pro respekt, solidaritu a spravedlnost	žák uvědomuje a respektuje kulturní odlišnosti, poznává hodnoty, tradice, zvyky naší kultury a srovnává je s kulturou jiných zemí
etnické a náboženské skupiny, migrace	OSV – osobnostní rozvoj – kreativita – schopnost vidět věci jinak MKV – odbourávání předsudků a nepřátelství vůči nepoznanému VDO – občan, občanská společnost a stát	žák si uvědomuje nutnost respektovat víru a náboženské přesvědčení žák uvede příklady spolupráce, solidarity, tolerance a příklady nedorozumění související se soužitím občanů žák vyjadřuje solidaritu s lidmi žijícími v obtížných podmínkách

Zdroj: RVP ZV, 2010

Příloha 8 Ukázka informovaného souhlasu pro zákonné zástupce dětí

Informovaný souhlas pro rodiče zúčastněných žáků

Vážení rodiče, touto formou Vás prosím o souhlas k provedení výzkumu ve 4. třídě. Sběr dat provede studentka Univerzity Karlovy, Pedagogické fakulty, oboru Pedagogika pro účely disertační práce.

Výzkumné šetření se uskuteční formou pozorování vyučování a rozhovorů s dětmi a pedagogickými pracovníky. Návštěvy studentky budou probíhat jednou měsíčně. Přítomnost studentky se uskuteční ve školním roce 2020/2021.

*Veškerá data budou **anonymizována** v souladu s GDPR.*

Souhlasím, aby můj syn/moje dcera ....., byl/byla pozorována v rámci vyučovací hodiny (jednou měsíčně) a byl s ním/ní proveden rozhovor pro účely vypracování disertační práce na PedF UK.

V ..... dne: ..... Podpis zákonného zástupce: .....

Příloha 9 Otázky k rozhovoru se skupinami žáků

- 1) Jaká je vaše třída?
- 2) Jak vám pomáhají třídní pravidla?
- 3) Je ve třídě někdo, s kým se nekamarádíte? Proč?
- 4) Jak řešíte situace, kdy máte s někým ve třídě problémy? Co Vám pomáhá?
- 5) Jak vám v těchto situacích pomáhá pan učitel/paní učitelka?
- 6) Jakým způsobem se vzájemně domlouváte na třídních pravidlech? Co vám pomáhá?

Příloha 10 Otázky k rozhovoru s učiteli a výchovným poradcem

- 1) Jaká je délka Vaší pedagogické praxe a jak dlouho působíte na této škole?
- 2) Jaká je vaše aprobace? Kdy jste se setkal/a s etickou výchovou?
- 3) Jak byste charakterizoval/a třídní klima a kvalitu vztahů žáků ve třídě?
- 4) Jaké metody používáte při výuce k prosociálnímu chování?
- 5) Jak se změnila kultura prosociálního chování žáků v průběhu posledních měsíců? Čím to bylo ovlivněno?
- 6) Jak ve třídě pomáhají třídní pravidla?
- 7) Jak probíhá spolupráce s ostatními vyučujícími v této třídě? Je něco, na čem pracujete a chcete vylepšit?
- 8) Jaké byste navrhoval/a změny ve výchově k prosociální komunikaci ve třídě, ve škole? Proč?
9. Jaký má význam hodnocení chování žáků? Jak má hodnocení vypadat?

Příloha 11 Ukázka přepisu rozhovoru_Jan /R2/

T: Jak probíhá etická výuka na škole? Používáte nějaké metody k posílení prosociální komunikace?

J: Pro výuku je v každé třídě koberec, kam se žáci usadí do kruhu. To pondělní sdílení nám slouží především k naladění třídy na následující týden, uvolnění napětí (...). Taky pro budování vztahu mezi učitelem a žáky i mezi žáky navzájem. Výuka se pak samozřejmě lépe daří. Ty další dny se v kruhu schází při čtvrtodince, která má mít motivační charakter, aby se k sobě chovali hezky. To přispívá k bezpečnému prostředí ve škole.

T: Je někdy toto bezpečí narušené?

J: Samozřejmě, že řešíme nejrůznější problémy, drobné konflikty. Snažíme se o zájem, respekt k dětem a hlavně ředitel drží respekt k rodičům. Přes to nejede vlak. Tedy máme-li o naše žáky a jejich rodiče skutečný zájem a cítíme k nim respekt, můžeme řešit efektivněji problémy a to okamžitě, když nastanou.

T: V čem je práce učitele etické výchovy náročná?

J: Třeba se dozvíš i hodně o sobě, co v tobě je (s pousmáním). Třeba ti kolegové i žáci, co tě hodně dobře znají, ti řeknou něco o mně samém a sedí to a vidím, že je pořád co zlepšovat a makat na sobě. Ale obecně mi to bere i hodně času na přípravu. Teď už je to lepší, už mám zásobník vyzkoušených aktivit.

T: Jaké používáš metody?

Vyrobil jsem si stoleček, kulatej, aby se na něm dalo balancovat. Myslel jsem, že uříznu kulatej stůl, ale pak jsem si řekl, že to stojí za to si to u truhláře nechat uříznout. No blbneme na něm furt. Dá se na něj stoupnout. Těch 18 se nás na něj krásně vejde. Zjistil jsem, že to hodně pomáhá vztahům mezi dětmi. Namačkají se na sebe a jsou všichni přijati do skupiny. Ať jsou jakékoliv problémy, tak v té chvíli jsou pohromadě moc rádi.

Dám jim hru, kde určuji pravidla. Řeknu třeba: *Na stoleček si stoupne ten, kdo dnes měl něčeho radost, kdo se něčeho lekl, kdo si s někým dnes hezky promluvil.* Postupem času nechá vám i žáky, aby řekli svou výzvu.

T: Jaké cíle jsi tou hrou sledoval?

J: Rozvíjí se empatie. Naučí se říkat výzvy, které jsou pro všechny bezpečné. Kdyby řekli nějakou výzvu, co někoho ohrožuje, tak je zastavím a poupravím výzvu tak, aby byla pro všechny bezpečná. No, a když to dělám rok, pak můžeme jít i do takových témat jako, kdo někoho pomluvil, kdo někdy lhal, kdo něco ukradl. A to já si stoupnu jako první a řeknu jim, že jsem taky toto udělal špatně a něco ukradl a mrzí mě to. Udělal jsem to proto, že jsem se bál a dnes vím, že to byl nesmyslný strach. Tenkrát jsem to ještě nevěděl. Když mě slyší, že jsem s tím smířený, tak jim to dodá odvalu. (...) Nemusí nikdo k tomu říci, naopak. Když někdo chce, tak mu dám prostor, ať mluví, co potřebuje.

T: Účast je tedy dobrovolná?

J: Kdo chce, může mluvit, ale už si všichni uvědomují, že podobné pocity mají i ostatní, a že v tom nejsou sami.

T: Máš nějaké další pomůcky, které ti pomáhají s výukou?

J: Mám hodnotící karty a pár karet jsem si sám přidělal. No, moc jsem s tím kreslením nemazal, jo (se smíchem). Ty karty podněcují k diskusi. Dám jim, aby si vybrali kartu, která nějak je blízká emocím, které právě prožívají. To pojmenování je vede k sebeuvědomění, co se v nich děje, co se jim nedaří (..), nebo naopak, že vlastně mají štěstí, že se něco daří.

T: Daří se tato reflexe všem žákům?

J: Rozvoj myšlení a slovní vyjadřování se lepší rok od roku. Někdy se někomu nechce, ale pak jindy je to jízda. Každý má svůj čas, a to musíš ctít. Nic nejde násilím, to jsou ty roky práce a opakování aktivit. Důležitý je, že si zvědomují emoce a poslouchají názory spolužáků, a to je to, jak s nimi dál pracovat. Naslouchat druhému a cítit, co chce vyjádřit. V třídních kolektivech je jádro, co jsou spolu od 1. třídy. Ty jsou prostě pevný. Je znát, jak utužují přátelství a jsou v centrech podporované zdravé vztahy s ostatními. To se tam pak krásně učí. Jen když k nám přijde někdo nový, tak začínáme s ním vlastně znovu od začátku. Je to někdy těžký pro ty děcka přijímat nový do party, ale říkáme si, že oni na tom taky rostou. Vždyť takovej je život, to se děje pořád.

T: Kterou metodu etiky vidíš na vaší škole jako důležitou a efektivní?

J: Je to školní sněm. Když není korona, tak si zazpíváme něco a pak jeden vede sněm z žáků. To je jako předem daný. Dneska na to jako na to máme i stupínek, jo, aby ho bylo dobře vidět. Máme na to i vymyšlený jako sezení na takový stupínky, aby to bylo příjemný. Ten, kdo vede ten má protokol takovej, že pozdraví a přivítá všechny. Tím se učí výborně mluvit. Někdy jako má takovej knedlík. Jo, tak jim vždycky říkám, zkuste si to jako mluvit před tolika lidma, že jo? A pak se řeší, co je v kastlíku, co je na tabuli a pak se ptá lidí jako: Ještě někdo přináší něco na sněm? I když některá témata nebo podtémata sněmu se opakují, stojí to za to. Dneska byli připojeni online osmáci a deváťáci přes počítač. Jo, ale museli jsme rozdělit ten prostor na první a druhý stupeň, aby to bylo bezpečný jo. Kvůli koruně.

T: Co jste například řešili na sněmu za témata?

J: Třeba patnáct lidí, když je o přestávce na mobilu, tak to ostatní štvě a otravuje. Chtěli by bejt s nima. Hodně se řeší pravidla školy, pravidla našeho společnýho času, kdy mají přestávky. První dva sněmy v roce tomu dáváme čas. Vždycky se znovu budují pravidla na přestávky a společnej čas. Pak se tvoří třídní pravidla. Znovu se ve všech třídách s těma dětma. Oni to už pak mají trochu za voprúz. Dá se to ale dělat zajímavě, že třeba vymyslíš scénky, s malýma si to pak hraješ. Já už pak říkám, zamyslete se jako nad tím, jak to udělat, aby nám tady spolu bylo bezpečně a dobře. Možná, že nám to vyjde úplně stejně jako loni. Záměrně na konci roku vždycky strhám to, co si vytvořili, aby museli znova. A vždycky zase se ukazuje to samé. Třetí, čtvrtou hodinu už nám to visí na zdi, a ještě přijdou na něco, na co já bych si ani nevzpomněl a na co bych nepřišel. Může jich být tedy jenom 6 maximálně. To samé se udělá na prvním sněmu se všema. Rozejdou se a s pravidlami zase sejdou se. Vždycky se tam objeví dodržovat zóny, jo? Co je klidová zóna, co není. To se pak řeší celý rok. V čajárně zas někdo nechal nepořádek, nádobí. Tak vždy se ptáme a připomínáme: Čajárna. Je to klidová zóna, nebo je to herní zóna? Klidová zóna. Kdy se to děje? Když se to zjistí, kdo a kdy, tak už si to pak nechají na řešení do třídy. Pak mi připadá velký téma ten samotnej sněm. Tam jsou děcka, který perfektně šlapou. Pak tam ale jsou takový, který se ptají a proč jako tady sedíme a proč to tady řešíme. Takže dospěláci do toho musej lejt energii. Přestože ti mentorka řekne, že hodně času zabírají učitelé, že moc mluvíme a že víc prostoru by měly mít děti, tak podle mě zralost je v tom, že to téma nenecháš vychladnout (...), jo? Máme mladší kolegy, co by nechaly mluvit jen děti. Ale ty modeluješ svým chováním to, jak se to dělá. Jo, pořád. A ono to pak vede k tomu, že si pořád

dáváš pozor ve škole na to, co tam děláš. Ale pořád. Takže téma je samotnej sněm. Proč tam spolu jsme. Co se opakuje, jsou ty provozní věci, že se někomu něco ztrácí, že dochází kapesníčky, že na záchodě není pořádek. Pak je to doceňování. Ředitel často dotahuje věci a doceňuje je. Další téma teď byla korona a nošení roušek. Jo. Někdo to jako vůbec nedával to nošení. No a těm, co nosili, tak těm to vadilo nejvíc. Že oni to dodržují a někdo si myslí, že nemusí.

T: Jak pracujete s tím, když si někdo myslí, že se ho pravidla netýkají?

J: Taky jsou děcka, který jsou tu noví a oni s tou svobodou jako ještě neumí zacházet, jo? No, třeba s nimi jako děláš super zajímavý věci. Všechny to baví a on sedí a ne, (...) nechce se mu nic a nejdu, nebudu to dělat a sedí takovej zhuntovanej, a nic. No, a to chvilku trvá, než se to jako uzdraví. A během půl roku začne normálně s námi. Když se někdo k nám dostane jako problémová zakázka, tak máme systémová rozhodnutí. Nejdřív se bavíme všichni, učitelé, třídní, zástupkyně, ředitel.

T: Daří se vám kolegiální spolupráce?

J: Jedna kolegyně byla taková hodně (...) vostrá a pořád, že ty malý děti tomu na sněmu nerozuměj. Druhá kolegyně u prvňáčků je úplně jiná. Ta třídu k tomu vede. Vlastně škola stojí na entuziasmu několika lidí. Základní princip je v tom, že chválíš za to, co se daří. Čím dál lépe rozumím, že dělat míň je o mnoho víc. Hlavní je být ve škole vyladěnej.

Příloha 12 Zásady pro bezpečný a efektivní průběh triády

- Triádu nelze efektivně absolvovat bez přípravy ze strany učitele, dítěte i rodiče.
- Vytvořte klidné a bezpečné prostředí, zajistěte, aby vás nikdo nerušil.
- Popište, jak bude setkání probíhat.
- Respektujete výběr žákovských důkazů, způsob označení či systému seskupení prací.
- I neverbálně prokazujte žákovi zájem o jeho proces učení.
- Vytvářejte prostor pro všechny tři členy triády (např. důkazy by měly být viditelné pro všechny).
- Dejte nejprve prostor dítěti, dejte dítěti čas, i když nezačne mluvit v první vteřině, čekejte.
- V případě, že je to pro dítě přínosné, pokládejte mu otevřené otázky, které ho provedou procesem triády a umožní mu přemýšlet o jeho vzdělávací cestě a případném dalším plánu.
- Pracujte na triádě s důkazy o učení, opírejte o ně kritéria.
- Používejte popisný jazyk, vyhněte se hodnotícímu.
- Oceňujte práci dítěte, co se mu podařilo, k ocenění připojte zdůvodnění, proč práci oceňujete (interní materiály přiložené k ŠVP)

Příloha 13 Ukázka vyplněného pozorovacího archu_ZŠ 1, Štřípky

Pozorovací arch (Výchova k prosociální komunikaci na prvním stupni základní školy)

Jméno pozorovatele: Michaela Pachelová
 Cíl hodiny: Sebereflexe k práci v centrech. Pozitivní hodnocení druhých k práci v centrech. Doporučení spolužákům.
 Počet žáků: 14
 Přítomnost dalšího pedagoga, asistenta pedagoga nebo vychovatele: asistentka pedagoga u chlapce s IVP

Datum: 02.03 ^{25.únor} Třída: 4

Čas	Příležitosti vyvážené učitelem k prosociální komunikaci žáků	Jméno učitele: <u>U2, U3</u>	Učovací předmět, vyučovací hodina: <u>ETIKA VÝCHOVA - ZÁVĚR UČEBNÍ</u>	Komentáře pozorovatele:
11:00	V KONJUNTIVNÍM KRÍŽI → opakování kramů klubů	Jak se ti stalo? Man- gno, když končíš Lenoce na lečtu? Sedíš, nemáš ti, že máš? Máš má nemáš? Jak se ti dávíš? Jak se ti opotlačoval? ne odpovíš? Je někdy, když by se cítil občasně?	Opakování kramů klubů kram aby, měl jít načítat, Rozhodem práce kramů do práce kramů v práci. odpovídati pozitivně →	Severo si předvedl hodně byl mluvitka. Vstřetná učitelka kramů kramů, kramů neměti neměti. učitel, musel kramů máť kramů, aby si předvedl, skoro kramů kramů v klubů.
11:25	OCENĚNÍ	Jeden učitel Doporučení od spolužáků	→	Doporučení chlapce učitel, učitel, učitel předvedl, učitel, učitel předvedl, učitel, učitel
11:30	DOPORUČENÍ	JEDEN UČITEL DOKONČIL DOPORUČENÍ OD SPOLUŽÁKŮ		

Příloha 14 Codebook

Název kódu	Ukázka	Popis kódu
Aprobace	Obor, ve kterém byl respondent vzdělán	<i>Mám vystudované učitelství pro první stupeň. Etiku jsem dělala dva roky jako rozšiřující studium.</i>
Asistentka pedagoga	Podpora asistentky pedagoga pro rozvoj prosociálního chování a komunikace	<i>Tomáši, myslíš, že bys mohl Janě s tím lepením pomoci?</i>
Délka praxe	Praxe na pozici učitel základní školy	<i>Učím na národce už 26 let.</i>
Charakteristika sledované třídy	Popis charakteristiky třídy žákem, učitelem, ředitelkou školy, zástupkyní školy, výchovnou poradkyní, asistentkou pedagoga.	<i>Hodně potřebujeme být spolu a sytit se tou vzájemností. Začleňuji jim každé ráno vítací kruh a vždy to má smysl, i když to tak na první pohled nemusí vypadat.</i>
Charakteristika třídního učitele	Popis charakteristiky třídního učitele žáky.	<i>Paní učitelka nenadává, ona nám nechá čas, abychom si o tom v kruhu promluvili a vyřešili to.</i>

Charakteristika asistentky pedagoga	Popis charakteristiky asistentky pedagoga žákem, třídním učitelem, učitelem.	<i>Ona se stále stará o Vojtu, ale ne že by mu pomáhala s učením, ale kamarádí se s ním.</i>
Implementace prosociálního chování do výuky	Popis způsobu implementování aktivit k rozvíjení a posílení prosociálního chování do výuky	<i>Dala jsem jim vybrat s kým chtějí spolupracovat na tomto zadání. Měli vytvořit skupiny po třech. Hlídala jsem, aby tam byl vždy někdo, kdo úkol zvládne.</i>
Kolegiální podpora	Popis způsobu spolupráce mezi kolegy.	<i>Sedneme si k tomu ráno před výukou a doladíme, jak centra začneme.</i>
Metody hodnocení žáka a jeho práce	Popis postupu konkrétních metod hodnocení žáka.	<i>Hodnotíme se formou kolečka ocenění a doporučení v kruhu.</i>
Metody podporující prosociální chování v komunitním kruhu	Popis postupu konkrétních metod, které podporují prosociální chování v komunitním kruhu.	<i>Ty dívčí kruhy si už žákyně svolávají samy.</i>
Metody podporující komunikaci v kontextu prosociálnosti.	Popis postupu konkrétních metod, které podporují komunikaci v kontextu prosociálnosti.	<i>Zeptala jsem se jich, jestli už někdy něco takového sami zažili.</i>
Metody podporující prosociální chování o přestávkách	Popis postupu konkrétních metod podporujících prosociální chování o přestávkách.	<i>Tak jsem jim nechala jednu hodinu, aby si vytvořili pravidla, kdo si o</i>

		<i>přestávce bude vybírat a pouštět písničky, aby se vystřídali.</i>
Metody podporující tvoření a dodržování třídních a školních pravidel.	Popis postupu konkrétních metod podporujících prosociální chování o přestávkách.	<i>Podívej se Honzo na pravidla, která jste si vytvořili. Je tam něco, co by sis teď potřeboval připomenout?</i>
Metody podporující třídní klima	Popis postupu konkrétních metod, které podporují třídní klima.	<i>Bylo vidět, že se na sebe těšili, tak jsme o prázdninách povídali déle, než jsem myslela.</i>
Metody podporující školní klima	Popis postupu konkrétních metod, které podporují školní klima.	<i>No, měli jsme teď školní sněmy i venku.</i>
Počet žáků z dané třídy	Uvádí počet žáků z dané třídy.	<i>Přibráli jsme dva, tak je 15 žáků.</i>
Problémy ve výchově žáků k prosociálnímu chování	Popisuje nejčastější problémy ve výchově žáků k prosociálnímu chování, se kterými se učitelé na základní škole setkávají.	<i>Nová žačka má velké výkyvy v chování. Žákům ubližuje od té doby, co se v rodině narodilo miminko a úplně jí vyvedlo z kolejí.</i>

Přestávky	Popisuje, jakým způsobem žáci a učitelé tráví přestávky v kontextu prosociálního chování.	<i>Dali jsme jim úkoly na posilování a vytrvalost, aby se o přestávce vyblbli.</i>
Sebereflexe žáka	Popisuje, jakým způsobem žáci reflektují své chování.	<i>Já s ním nechci být ve skupině, mě to s ním nejde bejt hodnej.</i>
Sebereflexe učitele	Popisuje, jakým způsobem učitelé reflektují své chování.	<i>Hodně jsem se naučil, že už žáky nesoudím a přijímám s tím, jak jsou.</i>
Spolupráce učitelů s rodiči	Popisuje, jakým způsobem spolupracuje základní škola s rodiči.	<i>Říd'a rodiče to má na prvním místě a to dodržuje.</i>
Školní klima	Popisuje, jakým způsobem žáci, učitelé, asistenti pedagoga nahlíží na školní klima	<i>Dětem se na sněmu venku nelíbilo, že tam na nás moc veřejnost kouká.</i>
Třídní klima	Popisuje, jakým způsobem žáci, učitelé, asistenti pedagoga nahlíží na třídní klima	<i>Co k nám přišli noví dva žáci, tak je to ve třídě úplně jiné.</i>
Výukový proces	Popisuje, jak probíhá výukový proces ve sledovaných třídách	<i>V kruhu nám ukážete, jak se vám skupinová práce povedla.</i>
Vzdělávání učitelů	Popisuje, jakým způsobem se učitelé vzdělávají, jakou mají ke vzdělávání motivaci.	<i>Vedení mi nabídlo se vzdělávat v etice, dlouho jsem to rozvažoval.</i>

Zdroj: autorka

Příloha 15 Shrnující protokol sledovaný případ č. 1_ZŠ Střípky

Na ZŠ_1 Střípky učitelé podporovali rozvíjení dovednosti aktivního naslouchání v rámci komunitního kruhu. Dále rozvíjení dovednosti pozitivního hodnocení druhých v hodnotícím kruhu, rozvíjení dovednosti sebereflexe prosociálního chování v reflektivním a oceňovacím kruhu. V průběhu výuky se třídní učitelka (U3) snažila motivovat žáky k práci. Komunikace s žáky byla vedena metodou kladení otázek, které žáka naváděly k popisu děje. Učitelka se snažila upozadit a nechat k danému tématu promlouvat žáky. Dávala jim podporující zpětnou vazbu, aby vyjadřovali své názory, diskutovali, hledali s vrstevníky optimální řešení různých problémů v třídním komunitním kruhu a na školním sněmu. Podpora samostatnosti souvisela i s podporou vnitřní motivace žáků. Učitelka vedla žáky k tomu, aby sami uměli ohodnotit svou práci, uvědomili si své silné i slabší stránky. To se promítlo do reálných projevů třídního klima, kdy žáci se často dotazovali a formulovali své názory. Velmi často se žáci obraceli na učitele se svými postřehy a potřebami.

Učitelé na ZŠ_1 Střípky (U1, U2, U3, U4) vyjadřovali přesvědčení, že etická výchova má celistvě prolínat celý edukační proces, aby si žáci mohli osvojit prosociální návyky a využívat je ve svém osobním životě mimo školní prostředí. Učitelé klidným řešením sporů a vytvářením dohod učili žáky model správného chování. Žáci pak napodobovali příklad učitele. Vznikaly návyky, které využily například při svolávání vlastních kruhů k řešení sporů.

Učitelé byli přesvědčeni, že právě schopnost dobře komunikovat s druhými je jednou z nejdůležitějších dovedností, kterou budou děti potřebovat nejen v profesním, ale i osobním životě. Působení učitelů bylo autentické především v tom, že respektovali osobnost a temperament žáků. Tím, že přijímali i žáky s negativními projevy chování pomáhali ostatním žákům přijímat a respektovat své spolužáky.

Na škole byla podporovaná sebereflexe žáka a vrstevnické hodnocení. Probíhala spolupráce s rodiči prostřednictvím triády (žák, třídní učitel, zákonný zástupce). Učitelé řešili i stížnosti rodičů, ale snažili se výhrady řešit klidnou cestou na osobní schůzce. Díky kolegiálnímu přístupu, který na škole podporovalo vedení školy (U1, U2) se dařilo spory s rodiči komunikovat při schůzkách s ředitelem, metodikem prevence a dalšími prizvanými kolegy.

Možnou nevýhodu tohoto aktivního pracovního nasazení by mohla být časová vytíženost učitelů a práce nad rámec svých povinností: „Kdybychom tomu nevěřili, tak to neděláme. Je to spousta času navíc, ale v důsledku se vyplatí, když si žáci umí řešit problémy mezi sebou a domluví se (U4_R2)“. Učitelé (U1, U2, U3, U4, U5) žáky vedli k respektu práce druhých. Užívali popisný jazyk: „Proč jsi to řekl? Jak tě to napadlo? Proč si myslíš, že by to tak mělo být?“ Žákům byl dán prostor pro hodnocení výsledků své práce a práce celé skupiny.

Ve třídě se objevovaly konflikty s novou žačkou. V průběhu výuky s ostatními spolupracovala, ale o přestávce měla problémy s celkovou socializací. Učitelka (U3) se jí snažila pomoci, ale dívka se jen pomalu začleňovala do kolektivu. Někteří žáci projevovali prosociální chování, když se žačku snažili přijmout, i když jim ubližovala a chtěli pochopit, jak se cítí. Učitelka (U3) usilovala o vytváření důvěrné atmosféry, kde jsou všichni žáci ve třídě respektováni a přijímáni.

Celkové třídní klima bylo pozitivně ovlivněno malým počtem žáků ve třídě a aktivizačními technikami výuky, které souvisí i s realizací vzdělávacího programu Začít spolu.

Na škole docházelo k systematické podpoře partnerské komunikace s rodiči žáků.

Příloha 16 Shrnující protokol sledovaný případ č. 2_ZŠ Tradiční

Na ZŠ_2 Tradiční učitelé podporovali rozvíjení dovednosti aktivního naslouchání v rámci komunitního kruhu. Téma prosociálního chování je vyučováno zejména na podkladě motivačních příběhů a hodnotových reflexí. Komunitní kruh učitelé (U7, U8) začleňují jako nástroj navození příjemné atmosféry a sycení citových vazeb mezi spolužáky. Třídní učitelka (U7) usilovala o pozitivní třídní klima a zařazuje mnoho aktivizačně zážitkových a stmelujících aktivit, které jsou často doplněné o hodnotové reflexe. V průběhu hodin etické výchovy byly řešeny organizační a třídnické práce. Stávalo se, že pro řešení výchovných problémů, zbylo velmi málo času na aktivity sebereflexe žáků a pozitivní hodnocení druhých.

Podle učitelů (U7, U8, U9) nelze ve sledované třídě dodržovat výchovný styl induktivní disciplíny, kdy učitelé mají usměrňovat pozornost žáka na důsledky jeho chování. To podle nich vyžaduje individuální přístup. Učitelé (U7, U8, U9) uvádí, že takový přístup ve sledované třídě není možný kvůli vysokému počtu žáků. Učitelé vyjadřovali, že ve škole není čas řešit problémy s žákem mimo třídu. Na základě přímého pozorování bylo sledováno několik případů, kdy žák dostal od učitele zpětnou vazbu, že s jeho chováním není spokojen, ale nebylo vysvětleno proč a jaké důsledky jeho chování může mít. Žák mohl nebo nemusel pochopit požadavky učitele.

Pro sebereflexe a reflexe chování nebyl vyčleňován pravidelný prostor. Učitelé (U7, U8, U9) uváděli, že z důvodu vysoké početnosti žáků ve třídě zařazují hodnotící aktivity příležitostně a nepravidelně. Třídní učitelka (U7) začleňovala aktivity pro rozvíjení dovednosti prosociální komunikace v rámci výuky etické výchovy. Chyběla poslední fáze výuky, přenos do reality (viz. kapitola 3.4). Jedním z bodů výchovného stylu je i zásada vytváření výchovného společenství. Učitelé zážitkovými aktivitami usilovali o vytváření důvěrné atmosféry, ale podle jejich vyjádření, nebyl čas zajistit, aby všichni žáci ve třídě byli respektováni a přijímáni. Dalším bodem výchovného stylu je zásada zapojení rodičů do výchovného procesu jako těch, kteří jsou nejdůležitější pro žákovu vnitřní motivaci k otevřené komunikaci. Na ZŠ_2 Tradiční učitelů nedocházelo k systematické podpoře partnerské komunikace s rodiči žáků.

Příloha17 Charakteristika sledovaných případů v kategoriích kompletnosti podpory učení prosociálního chování

Segmentovaná data byla analyzována a finální kódovací schéma hodnot, jaká je shoda v kategoriích kompletnosti podpory učení prosociálního chování, dále v kategorii množství příležitostí pro žákovu učení, v kvalitě učitelské podpory pro žákovu učení a vhodnosti podpory učení. Následující tabulka uvádí popis získaných dat v jednotlivých kategoriích.

Kategorie finálního otevřeného kódovacího schéma

Kategorie finálního otevřeného kódovacího schéma	Popis získaných dat ZŠ_1 Střípky	Popis získaných dat ZŠ_2 Tradiční
1. kompletnost podpory učení prosociálního chování	Podpora prosociálního chování a komunikace mezi spolužáky byla ze strany učitelů komplexní, v průběhu celého dne probíhaly reflexe chování.	Podpora prosociálního chování a reflexe chování byly omezeny na hodiny etické a výtvarné výchovy.
2. kategorie množství příležitostí pro vrstevnické učení	Vytváření příležitostí pro vrstevnické učení bylo podporováno skupinovými aktivitami – každý den.	Vytváření příležitostí pro vrstevnické učení bylo podporováno prací ve dvojicích – 1x týdně
3. kvalita učitelské podpory pro žákovu učení	Učitelé individuálně reagovali na aktuální potřeby žáků. Usměrněovali komunikaci mezi žáky zvláště vlastním příkladem, ale ponechávali žákům volnost a prostor pro jejich aktivity a domluvy.	Učitelé reagovali na aktuální potřeby třídy. Chyběla individuální podpora žáků. Zařazení stmelujících aktivit s hodnotovými reflexemi.
4. vhodnost podpory učení	Podpora prosociální komunikace byla adekvátní věku žáků. Učitelé diferencovali způsob podpory na základě individuálních potřeb žáků. Učitelé kolegiální spoluprací modelovali prosociální chování, a tak vedli žáky ke klidné a vstřícné komunikaci.	Podpora prosociální komunikace byla adekvátní věku žáků. Učitelé mezi sebou málo spolupracovali, neměli k tomu podporu vedení školy. Nebyla modelována kolegiální prosociální spolupráce. Zdroj: autorka

Příloha 18 Dotazník NAŠE TŘÍDA, MCI (autor J. Lašek)

ANO NE

1. V naší třídě baví děti práce ve škole.
2. V naší třídě se děti mezi sebou pořád perou.
3. V naší třídě děti mezi sebou často soutěží, aby se doveděly, kdo je nejlepší.
4. V naší třídě je učení těžké, máme moc práce.
5. V naší třídě je každý mým kamarádem.
6. Některé děti nejsou v naší třídě šťastné.
7. Některé děti v naší třídě jsou lakomé.
8. Mnoho dětí z naší třídy si přeje, aby jejich práce byla lepší než práce spolužáků.
9. Mnoho dětí z naší třídy dokáže udělat svou školní práci bez cizí pomoci.
10. Některé děti z naší třídy nejsou mými kamarády.
11. Děti z naší třídy mají svou třídu rády.
12. Mnoho dětí z naší třídy dělá svým spolužákům naschvály.
13. Některým dětem z naší třídy je nepříjemné, když nemají tak dobré výsledky jako druzí žáci.
14. V naší třídě umí pracovat jen bystré děti.
15. Všechny děti z naší třídy jsou mí důvěrní přátelé.
16. Některým dětem se v naší třídě nelíbí.
17. Určité děti z naší třídy vždycky chtějí, aby bylo po jejich, aby se jim ostatní děti přizpůsobily.
18. Některé děti z naší třídy se vždy snaží udělat svou práci lépe než ostatní.

19. Práce ve škole je namáhavá.
20. Všechny děti z naší třídy se mezi sebou dobře snášejí.
21. V naší třídě je legrace.
22. Děti z naší třídy se mezi sebou hodně hádají.
23. Několik dětí z naší třídy chce být pořád nejlepší.
24. Většina dětí v naší třídě ví, jak má dělat svou práci, umí se učit.
25. Děti z naší třídy se mají mezi sebou rády jako přátelé.

Příloha 19 Ukázka vyhodnocení dotazníku MCI ZŠ_1, Střípky

MCI AKTUÁLNÍ forma – 5.12.2020 vypracovalo 12 dětí – 7 CHLAPCŮ, ti jsou vypsáni v prvních sedmi sloupečcích. 5

1	3	3	3	3	3	3	<u>1</u>	<u>3</u>	3	3	3	3	21	15	34
2	1	3	1	1	1	3	<u>1</u>	<u>1</u>	1	1	3	1	11	7	18
3	1	1	1	3	1	3	<u>1</u>	<u>1</u>	1	1	3	1	11	7	18
4	1	3	1	1	3	1	<u>1</u>	<u>1</u>	1	1	3	1	11	7	18
5	1	1	3	3	1	1	<u>3</u>	<u>3</u>	3	3	3	3	13	15	27
6	3	1	3	3	1	1	<u>3</u>	<u>3</u>	3	1	3	1	15	11	26
7	1	1	1	1	1	1	<u>1</u>	<u>3</u>	1	1	1	1	7	7	14
8	3	3	3	3	1	2	<u>1</u>	<u>3</u>	3	3	3	1	16	13	29
9	3	3	1	1	1	1	<u>1</u>	<u>3</u>	1	3	1	1	14	9	20
10	1	1	3	3	3	1	<u>3</u>	<u>1</u>	3	3	3	1	15	11	26
11	3	1	3	3	3	3	<u>3</u>	<u>3</u>	3	3	3	3	19	15	34
12	1	3	1	1	1	1	<u>1</u>	<u>1</u>	1	1	1	1	9	5	14
13	1	2	1	3	1	3	<u>1</u>	<u>3</u>	1	1	3	1	12	9	21
14	1	3	1	3	1	3	<u>1</u>	<u>1</u>	1	1	1	1	13	5	16
15	1	1	1	3	3	1	<u>2</u>	<u>3</u>	3	1	1	3	12	11	23
16	1	3	3	3	3	3	<u>3</u>	<u>1</u>	1	3	3	1	19	9	28
17	3	1	3	1	1	2	<u>1</u>	<u>3</u>	1	1	3	1	12	10	21
18	3	3	3	3	3	1	<u>2</u>	<u>3</u>	3	3	3	3	18	15	33
19	3	3	3	1	3	1	<u>1</u>	<u>3</u>	1	3	3	3	15	13	27
20	2	1	1	3	1	3	<u>3</u>	<u>3</u>	3	3	3	3	17	15	30
21	3	3	3	3	3	3	<u>3</u>	<u>3</u>	3	3	3	3	21	15	36
22	1	1	1	1	1	1	<u>1</u>	<u>1</u>	1	1	3	1	7	7	14
23	3	1	3	3	1	1	<u>1</u>	<u>3</u>	1	1	3	3	13	11	24

24	1	3	1	1	1	2	<u>1</u>	<u>1</u>	1	1	1	1	10	5	15
25	3	3	3	3	3	3	<u>3</u>	<u>3</u>	1	3	3	3	21	12	34

Spokojenost ve třídě: zjišťuje se vztah žáků k jejich třídě, míra uspokojení z pobytu ve škole, pohody (otázky č. 1, 6, 11, 16, 21).

$34+26+34+28+36 - 158 / 12$ je průměr 13,16

Třenice ve třídě: zjišťují se komplikace ve vztazích mezi žáky, míra a častost napětí a sporů, rvaček a nevhodného sociálního chování (otázky č. 2, 7, 12, 17, 22).

$18+14+14+21+14 - 81 / 12$ je průměr 6,75

Soutěživost ve třídě: zjišťují se konkurenční vztahy mezi žáky, míra snah po vyniknutí, prožívání školních neúspěchů (otázky č. 3, 8, 13, 18, 23).

$18+29+21+33+24 - 125 / 12$ je průměr 10,41

Obtížnost učení: zjišťuje se, jak žáci prožívají nároky školy, nakolik se jim učení zdá obtížné, namáhavé (otázky č. 4, 9, 14, 19, 24).

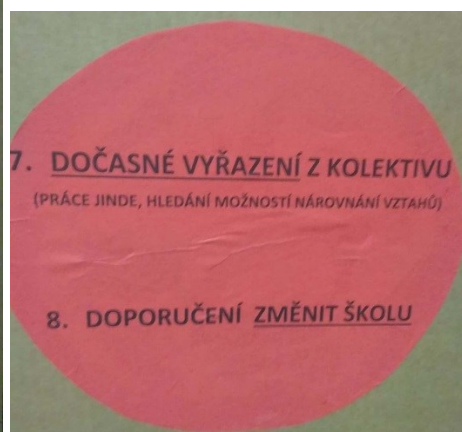
$18+20+16+27+15 - 96 / 12$ je průměr 8

Soudržnost třídy: zjišťuje se míra přátelských a nepřátelských vztahů mezi žáky, míra pospolitosti dané třídy (otázky č. 5, 10, 15, 20, 25).

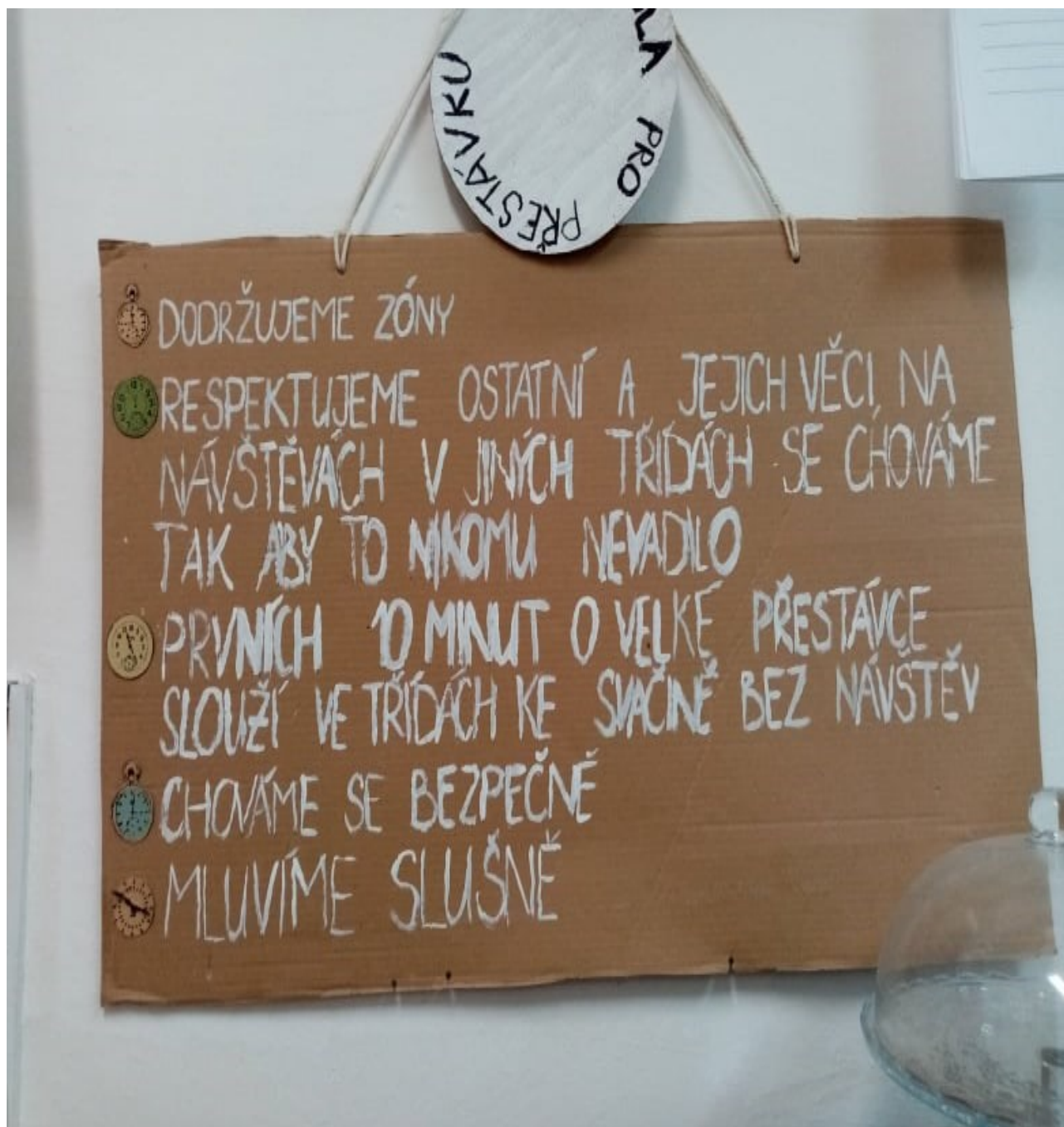
$27+26+23+30+34 - 140 / 12$ je průměr 11,6

O ideálním klimatu svědčí vysoké hodnoty vypočtené za celou třídu u spokojenosti a soudržnosti a nízké hodnoty vypočtené za celou třídu u třenic, soutěživosti a obtížnosti učení (Richardson, 1988).

Příloha 20 Postupka řešení problémového chování na sledované škole ZŠ_1 Střípky.

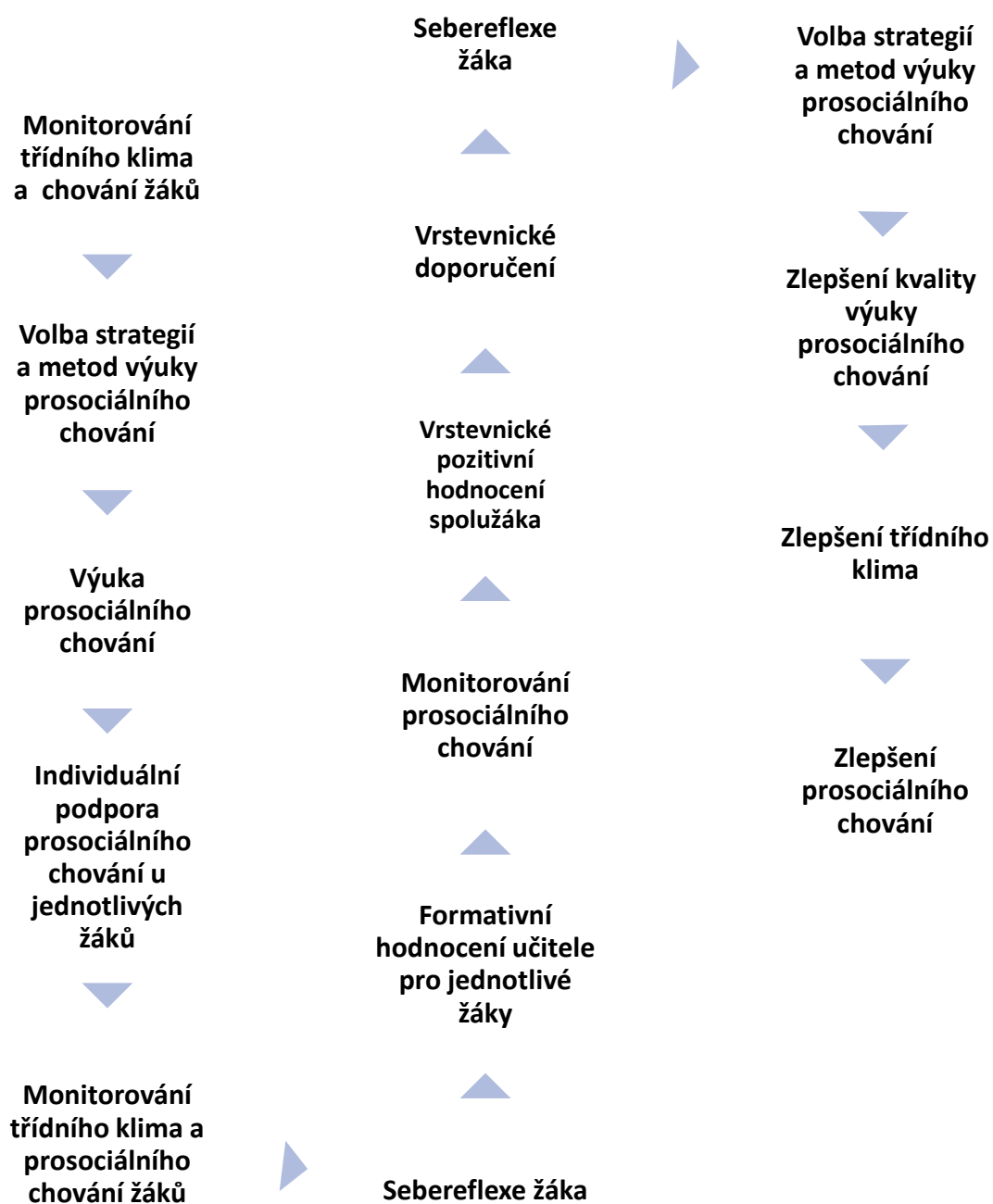
Příloha 21 Pravidla na přestávku sestavené na školním sněmu na sledované škole ZŠ_1, Střípky.

Zdroj: autorka

Příloha 22 Cyklický proces působení na prosociální chování ve třídním kolektivu podle učitelů na sledované škole ZŠ_1 Střípky.

Zdroj: autorka

Příloha 23 Přehledová charakteristika sledovaných případů ZŠ_1 Střípky a ZŠ_2 Tradiční

Sledované kategorie	Sledovaný případ č. 1 ZŠ, Střípky	Sledovaný případ č. 2, ZŠ Tradiční
Způsoby implementace prosociálního chování do výuky	Demokratické principy při vytváření pravidel, dohod. Učitelé vědomě modelují prosociální chování. Aktivity v centrech. Stále monitorování a reflektování pozitivního chování. Při řešení sporů je žák veden k popisnému zrcadlení reality.	Dodržování domluvených pravidel chování. Spory řeší vyučující autoritativním způsobem. Výzvy učitelů k realizaci prosociálního chování v komunitním kruhu. Patronáty podporují modelování správného chování podle vzoru spolužáků.
Kolegiální podpora	Kolegiální spolupráce je přímo podporována vedením školy. Problémům se snaží předcházet na základě vrstevnického učení ve skupinách.	Spolupráce mezi kolegy není podporována vedením školy. Učitelé řeší problémy s chováním přímo ve svých hodinách.
Metody hodnocení žáka a jeho práce	Slovní hodnocení. Vrstevnické hodnocení. Ocenění a doporučení v komunitním kruhu. Triády.	Hodnocení chování podle školního řádu. Informování rodičů v případech selhávajícího chování.
Metody podporující prosociální chování	Komunitní kruh, práce v centrech, důraz na spolupráci, školní parlament, sněm, adaptační pobyty	Komunitní kruh, aktivita patronát, školní parlament, zážitkové aktivity, diskuze v komunitním kruhu, adaptační pobyt pro žáky 6. ročníku.

Metody podporující prosociální chování o přestávkách	Aktivní odpočinek, o přestávkách mají žáci možnost užívat klidovou zónu, taneční zónu, posilovací zónu na chodbě, kde jsou aktivity na zvyšování tělesné zdatnosti apod.	Dozor asistenta pedagoga v případě větších sporů mezi žáky. Třídní pravidla doplněná o tresty, v případě porušení pravidel. Patronáty.
Metody podporující dodržování pravidel.	Popisy zón ve škole (klidová, sportovní apod.) Rozvrhy užívání oblíbených aktivit, například na pouštění písni. Vlastní žákovská pravidla.	Výtvarně zpracovaný zápis třídních pravidel, která si žáci vytvořili. Dodržování trestů podle domluvy. Doplňování pravidel v případě potřeby.
Metody podporující třídní klima	Žáci mají možnost vybrat si, s kým budou pracovat v centrech. Mají možnost určovat si pořadí plnění úkolů a zadání. Učitelé začleňují aktivizační metody výuky.	Žáci pravidelně sdílejí zážitky v pondělním komunitním kruhu. Učitelé zařazují stmelující aktivity. Ve třídě jsou dva zástupci školního parlamentu, kteří delegují potřeby třídy.
Sebereflexe učitele	Učitelé reflektují své chování s kolegiální podporou a s podporou vedení školy.	Učitelé reflektují své chování bez kolegiální podpory. Vedení školy podporuje učitele, pokud se řeší kázeňské přestupky.
Spolupráce s rodiči	Triády, rodičovské soboty, rituál červnového vyřazování devátáků.	2x ročně třídní schůzky, setkání za účelem řešení přestupků

Zdroj: autorka